

La consolidació d'un clàssic de les lletres valencianes

Manuel Sanchis Guarner, col·laborador assidu de la primera etapa de la *Revista Valenciana de Filologia*, l'any 1971 en el pròleg de *Llibre de meravelles* de Vicent Andrés Estellés, destacava que aquella obra era “una inconfessada però ben autèntica manifestació de fidelitat a la gent i a l'esperit del seu país, a les lleis íntimes del seu esperit col·lectiu, a la seua fesomia actual, viva, a la seua llengua recobrada.” El filòleg resumia els trets principals de l'obra estellesiana que s'ampliaren amb nous matisos en les dècades següents i que s'han consolidat amb el temps.

En “l'era de les commemoracions”, segons la terminologia de Pierre Nora, el qual en 1992 anomenava així l'època actual en les societats contemporànies, el centenari del naixement d'un escriptor com Vicent Andrés Estellés és un moment adequat per a plantejar-se quin és l'estat dels estudis sobre la vida i obra seues i per a mantenir-ne la memòria. Alhora, també serveix per a revisitar aspectes poc explorats per la investigació i oferir noves mirades a una obra tan polièdrica com la d'aquest escriptor. Si a més es té en compte la seua rellevància social i la influència literària, es tracta d'un escenari òptim per a valorar-ne l'obra literària i projectar-la vers el futur, més enllà que el temps i unes altres commemoracions puguen reduir o matisar la consideració de l'obra respectiva.

Amb tot, lligada a dates puntuals com els vint anys de la mort del poeta i la consegüent declaració de l'Any Estellés per part de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua el 2013, la investigació sobre l'obra literària d'Estellés ha augmentat els darrers anys. El volum publicat aquell any per l'AVL, *L'obra literària de Vicent Andrés Estellés. Gèneres, tradicions poètiques i estil*, a cura de Vicent Salvador i Manuel Pérez Saldanya, va suposar una revisió panoràmica

de l'obra de l'escriptor, que els editors qualificaven "com un retaule de gèneres diversos i com a producte d'unes tradicions poètiques" que l'autor va unificar amb un estil propi.

Si en 2013 es complien vint anys de la mort del poeta i això va generar de nou interès acadèmic sobre la literatura estellesiana, des d'aleshores hi ha hagut noves publicacions que han mantingut l'atenció sobre les possibilitats de la seua obra: llibres i articles que han revisat la relació de l'espai amb la poètica d'Estellés, el seu estil i les possibilitats didàctiques, nous elements de la relació de l'escriptor amb la resta del conjunt de la literatura i interpretacions i anàlisis des dels estudis culturals o la relació amb altres arts, com la música.

A més a més, certs elements com el procés de reedició de l'obra poètica completa per part de l'Editorial Tres i Quatre, encetat el 2014 i encara vigent, ha permés no sols la fixació textual de l'obra, sinó la seua ordenació en el temps, atenent criteris estilístics i temàtics, que possibiliten observar l'evolució i els matisos de la trajectòria literària estellesiana. Aquesta operació és bàsica per a qualsevol obra literària, per tal com pretén consolidar el corpus literari textual de l'autor, més enllà de commemoracions puntuals.

Es tracta, com s'ha dit, d'una obra diversa quant a les formes, les temàtiques i el to, però sempre amb una petjada estilística particular. Aquest tret de la seua producció literària, que supera les fronteres dels gèneres literaris, ha permés que es convertisca ja en un autor clàssic de les nostres lletres. La vigència és plena i s'expandeix vers el futur perquè ha sabut lligar-se a un imaginari col·lectiu que, alhora, l'ha fet seu des de diferents posicionaments culturals: ja siga des de l'hermenèutica acadèmica i el suport de bona part de les institucions o la lectura dels seus textos en l'educació, ja siga en la divulgació de les seues lletres en forma de cançons o en marxandatge, que inclou també el propi de l'àmbit polític.

Aquesta diversitat de perspectives amb què es pot abordar l'obra estellesiana també s'observa en el monogràfic que presentem a grans trets. Un primer bloc dels articles s'ocupa de la relació de l'obra estellesiana amb les formes poètiques: l'ègloga, la tanka i les proses amb més o menys voluntat literària són alguns dels elements que mostren com la relació amb els gèneres i les formes

literàries perfila l'estil del poeta, per com s'hi relaciona amb la tradició literària pròpia o la universal.

En un segon bloc es plantegen possibilitats d'anàlisi de l'obra estellesiana des de posicionaments acadèmics inserits en la modernitat, com ara la teoria dels afectes aplicada a una obra concreta d'Estellés o la consideració del poeta com a "sant cultural", en una línia que entén els fets literaris com a fenòmens socials i culturals de primer ordre, amb unes dinàmiques pròpies.

En la darrera aportació es proposa traslladar la dicció d'Estellés a la llengua anglesa per destacar la seua capacitat suggestiva i observar-ne la validesa per als lectors més enllà del context en què l'obra d'Estellés fou creada.

En el primer bloc, Ferran Carbó (Universitat de València) en l'article «"Retall d'aquelles èglogues". L'"Ègloga III" de Vicent Andrés Estellés» presenta el context de producció en els anys cinquanta en què Estellés va escriure les tres primeres èglogues, que es publicaren el 1958 en *Donzell amarg*. L'investigador se centra en l'anàlisi detallada de la temàtica i l'estilística de la tercera, la més particular del conjunt, per a comparar-la amb el model tradicional garcilacista, amb el qual Estellés prenia distància. Des de l'anàlisi transtextual, es detecta que les operacions de subversió i de paròdia configuren la literatura estellesiana, un element característic que es troba també en el tractament dels clàssics llatins, en altres moments de la seua producció.

En el text «La tanka en la poesia de Vicent Andrés Estellés: tradició i innovació», Jordi Oviedo (Universitat de València) revisa el marc d'arribada de la tanka a la nostra literatura, condicionada pel model ribià, que situava, amb matisos, aquesta forma com un "àmbit de 31 síl·labes". Després, es mostra l'evolució en el temps de les quatre-centes tankes editades en vint llibres diferents d'Estellés, que fan d'aquest poeta l'autor amb més tankes publicades de la nostra literatura: des d'un estil més íntim i lligat a la poètica del dolor, emergeix una consciència col·lectiva, que alhora destaca per la seua bellesa lírica en relacionar-se amb els elements marins, ja en la dècada dels setanta.

Aina Monferrer-Palmer (Universitat de València), en l'article «El gènere com a filtre de l'estil en la poesia de Vicent Andrés Estellés: anàlisi i seqüències didàctiques», mostra com és la relació entre els diferents gèneres literaris

en l'obra estellesiana i també com l'autor feia servir alguns gèneres de text, com ara l'oda o, també, l'ègloga i l'haiku. Monferrer revisa l'ampli corpus d'aquestes formes i es conclou que el joc entre els gèneres i les diferents maneres d'apropriar-se de les formes literàries conformen l'estil propi d'Estellés, en una idea també proposada per Carbó en aquest volum. Es presenta, a més a més, un conjunt de seqüències didàctiques que aprofiten aquesta qualitat de l'obra estellesiana per a la millora de la competència comunicativa, des de la comprensió i la producció dels textos literaris.

Així mateix, des de la revisió d'un gènere concret, Elisa Tameni (Universitat de València), en l'article «El prosista desconegut. Memòries, dietaris de viatge i cròniques de Vicent Andrés Estellés», referencia les principals obres emmarcades com a “prosa memorialística” i n'extrau alguns trets comuns, com són la tendència a la narrativitat, la descripció dels espais o les relacions amb poemes concrets; de nou, es remet a la transgenericitat i a la barreja discursiva característica de Vicent Andrés Estellés, ara a partir d'un conjunt de textos d'un gènere no analitzat de manera exhaustiva.

Ja en un segon bloc, Irene Mira-Navarro (Universitat d'Alacant) mostra les possibilitats que l'hermenèutica pot aplicar a l'obra estellesiana per la seua qualitat intrínseca i vigència. En «*L'Hotel París* i la mirada poètica a l'obscuritat», la investigadora situa aquest poemari com a únic i particular en la producció literària estellesiana dels anys cinquanta, per la presència d'una sexualitat explícita i la mirada del jo poètic als elements del poemari que esdevé estratègia estilística. L'ambigüïtat moderna de l'espai de l'hotel, com a espai públic i alhora privat però, serveix per a l'expressió d'allò abjecte, és a dir, d'allò més íntim que fuig de la moral pública i també del model o de la norma literària.

Des de l'anàlisi de la recepció social dels fenòmens literaris, Jaume Subirana (Universitat Pompeu Fabra), en l'article «Per a tota la mort. Estellés com a sant cultural», aprofita el concepte modern de “sant cultural” (Jón Karl Helgason, Marijan Dović, 2016) per a aplicar-lo a Vicent Andrés Estellés. Els elements que canonitzen una figura literària i la converteixen en “poeta nacional” són la “vida”, el “culte” i els “efectes”, segons el marc teòric exposat. En aquest sentit, s'hi revisen els fets que configuren cada àmbit des del passat

de la vida i obra d'Estellés, fins l'actualitat recent. D'aquesta manera, s'exposa una mirada cap al futur del significat i la funció de l'obra d'Estellés, en una perspectiva inèdita en la seua aplicació a una figura valenciana. Subirana connecta Estellés amb els processos europeus de construcció nacional i cultural dels darrers segles.

Per últim, la *Revista* es clou amb una traducció de poemes d'Estellés a l'anglès, amb l'objectiu de remarcar les possibilitats del llenguatge estellesià a altres llengües, duta a terme per Dominic Keown (University of Cambridge), en el text «Traducció a l'anglès dels poemes IX, XIII, XVII i XXI de *L'Hotel París*». Els poemes d'aquest llibre de crisi, qualificat per Keown com a “inquietant” en un sentit similar a l'analitzat per Mira-Navarro en aquest número, representen una selecció de la traducció completa que es prepara. Es tracta d'una mostra de la universalitat d'un poeta ubicat en un país concret, el valencià, des d'on representa una posició humana que sobrepassa fronteres.

En definitiva, el volum aprofita la fixació de l'obra d'un escriptor que es pot considerar un clàssic de les nostres lletres per a aprofundir en les particularitats de l'estil estellesià. En línies generals, els textos de les investigacions que es proposen analitzen l'ús dels gèneres literaris i dels gèneres de text en l'obra de l'escriptor, que configuren una manera pròpia d'entendre la literatura. A més a més, des les darreres tendències dels estudis literaris, s'apunten les possibilitats d'interpretació i d'anàlisi d'un fenomen literari com el derivat de l'obra d'Estellés, que presenta una voluntat col·lectiva. Per últim, la internacionalització de l'obra de l'autor hauria de servir per a proposar-hi noves lectures que ampliaren el seu coneixement amb el pas del temps.

Jordi Oviedo Seguer
Universitat de València